

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет аграрної економіки і менеджменту

*Кафедра обліку та економіко-
правового забезпечення агропромислового бізнесу*

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА КУРСОВА РОБОТА

на тему:

**«ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ
ЗОБОВ'ЯЗАНЬ»**

Студента 1 курсу, ОПЗм – 11 групи
Напряму підготовки – облік і аудит
Спеціальності 8.03050901 – облік і аудит
Магістерської програми
Облік і правове забезпечення АПБ
Жилавий Мирослав Романович

Національна шкала _____
Кількість балів: ___ Оцінка ECTS _____

Члени комісії _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

Тернопіль 2017

ЗМІСТ

Вступ	3
1. Юридичні та економічні аспекти визнання кредиторської заборгованості згідно чинного законодавства України	5
2. Законодавчо-нормативне забезпечення обліку кредиторської заборгованості підприємства	13
3. Облік поточних зобов'язань підприємства	16
4. Облік довгострокових зобов'язань	25
5. Аналіз і контроль в інформаційній системі управління зобов'язаннями на підприємстві	38
Висновки	43
Перелік використаних джерел	46

ВСТУП

Актуальність теми. Загальновідомо, що фінансовий стан фізичної або юридичної особи не можна оцінювати лише за активами, які перебувають у його розпорядженні. Наявність шикарного офісу, автомобіля та іншої атрибутики процвітаючого бізнесмена ще нічого не значить. Якщо джерелом придбання всіх цих активів є непогашені зобов'язання підприємства перед іншими особами (кредиторами), то все це видиме багатство їм, тобто кредиторам, і належить. У зв'язку із цим інформація про зобов'язання підприємства є однією з найважливіших в оцінці його фінансового стану. Не менш важливу роль у веденні успішної підприємницької діяльності відіграє своєчасна сплата зобов'язань, адже несвоєчасні розрахунки призводять до штрафних санкцій і зниження ділової репутації суб'єкта господарювання.

Перефразовуючи відомий вираз, можна сказати, що жити із зобов'язаннями погано, але й без них не виходить. Наявність зобов'язань є нормальним станом будь-якого діючого підприємства, установи або організації. Важливо не те, чи має підприємство зобов'язання (заборгованість) перед іншими особами, а те, який обсяг цих зобов'язань, чи перевищують вони активи підприємства, чи ні. Так чи інакше, але інформація про зобов'язання підприємства, про їхню структуру та обсяги дуже важлива для зовнішніх користувачів його фінансової звітності (постачальників, покупців, акціонерів й ін.). З огляду на це, найважливішого значення набуває відповідність прийнятим стандартам і точність формування в бухгалтерському обліку інформації про зобов'язання підприємства та розкриття інформації про них у фінансовій звітності.

Бухгалтерський облік забезпечує отримання і опрацювання потрібної інформації про зобов'язання підприємства на підставі безперервного документального відображення фактів господарської діяльності і є функцією управління. Підвищення аналітичності та оперативності бухгалтерського обліку багато в чому залежить від його раціональної організації, яка дозволяє суттєво удосконалювати документацію, обробку інформації, документообіг, доцільніше використовувати робочий час облікових працівників, здійснювати

точний, своєчасний та дієвий облік при найменших витратах сил та засобів на його ведення і забезпечує узгоджену ритмічну працю на всіх етапах облікового процесу.

Питання обліку, аналізу та контролю зобов'язань підприємства розглядалися в роботах ряду як вітчизняних (М. Білухи, І. Бланка, С. Голова, В. Горелкіна, В. Завгороднього, А. Кузьмінського, Є. Мниха, В. Сопка), так і закордонних науковців (Д. Блейка, Ф. Вуда, А. Велша, Г. Шорта).

Добре відпрацьований документообіг, швидка обробка та раціональна система зберігання документів сприятимуть забезпеченню своєчасного отримання облікової інформації щодо зобов'язань відповідними управлінськими структурами, надійному контролю за фінансовим станом підприємства.

1. Юридичні та економічні аспекти визнання кредиторської заборгованості згідно чинного законодавства України

Зобов'язання, що відображаються в бухгалтерському обліку, мають юридичний та економічний зміст. Як юридична категорія господарське зобов'язання – це господарські відносини, що регулюються правом. В силу цих відносин одна сторона уповноважена вимагати від іншої здійснення господарських операцій: передачі майна, виконання робіт, надання послуг тощо, а інша сторона зобов'язана виконувати вимоги щодо предмету зобов'язання і має при цьому право вимагати відповідну винагороду – сплату грошей, зустрічні послуги тощо (рис. 1).

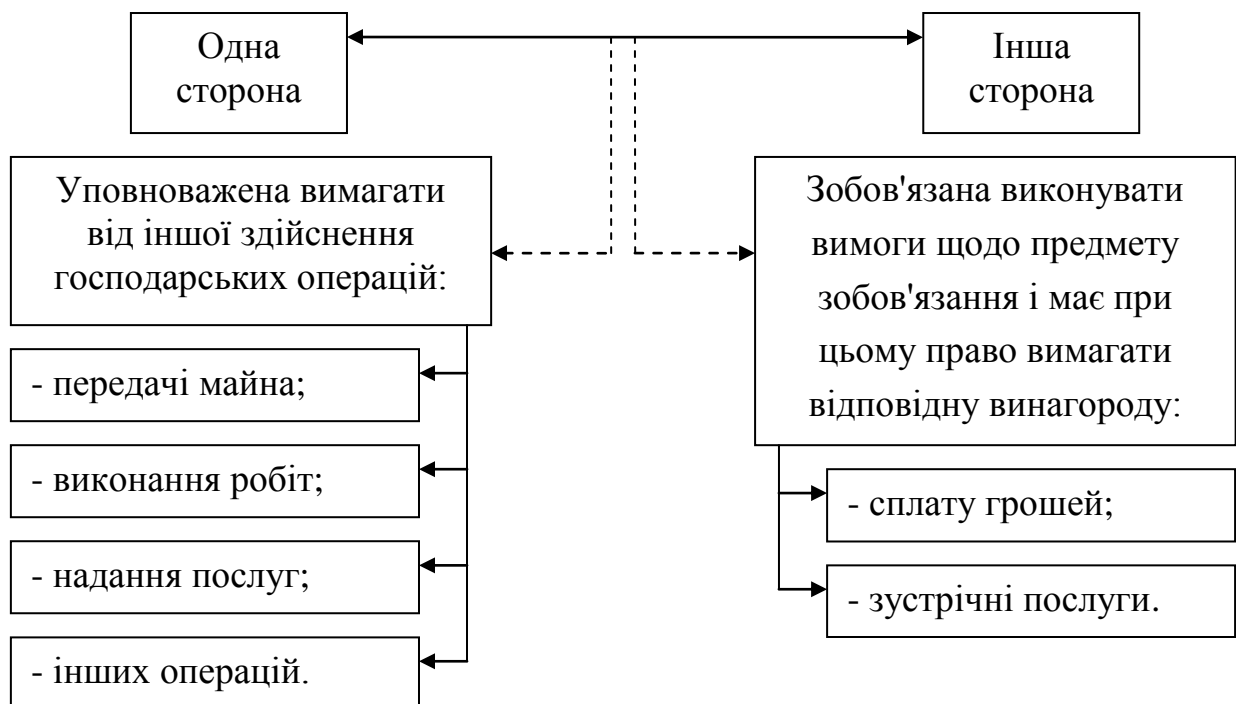

Рис. 1. Характеристика юридичних параметрів зобов'язання

Підходи до визначення зобов'язань застосовуються різні – їх розглядають: 1) як борг; 2) як суму витрат; 3) як залучений капітал; 4) як розрахункові відносини; 5) як частину вартості майна.

В широкому розумінні зобов'язання виникають як управлінський правовий акт замовлення або державний контракт. У вузькому значенні – виникають із господарського договору, укладеного за простою згодою сторін; з

інших підстав, що не суперечать закону; за результатами конкурсу, тендеру, іншого публічного торгу.

Юридичним джерелом договірних господарських зобов'язань є господарський договір. Цивільний кодекс України називає господарський договір однією з найпоширеніших підстав виникнення зобов'язань. Договір є юридичним фактом. Однак не всі зобов'язання встановлюються договором: значна їх частина визначається адміністративними актами, іншими правомірними чи неправомірними діями [58].

Правове поняття зобов'язання має декілька складових:

- 1) зміст зобов'язання;
- 2) суб'єкти зобов'язання;
- 3) правовідносини між суб'єктами.

Суб'єктом зобов'язання, як і в будь-яких інших цивільно-правових відносинах, може бути будь-яка юридична або фізична особа. Сторона, яка має право вимагати від іншої сторони виконання певної дії, називається кредитором, а сторона, яка зобов'язана виконати вимогу кредитора, – боржником. Об'єктом майнових прав є майно, а об'єктом зобов'язального права – дія.

В бухгалтерському обліку поняття "зобов'язання" вужче, ніж в цивільному законодавстві:

- 1) зобов'язання в бухгалтерському обліку виникає не тільки з Цивільного кодексу, а й з інших галузей права: фінансового, трудового чи окремих законодавчих актів, що регулюють економічні відносини;
- 2) поняття "зобов'язання" в праві й бухгалтерському обліку мають різний зміст;
- 3) договір – тільки юридичний факт, тому в бухгалтерському обліку відображаються договірні зобов'язання в момент їх виконання, а не виникнення.

Обліку підлягають не всі господарські зобов'язання, а лише ті, що випливають з виконання укладених підприємством договорів чи здійснення дій, з якими фінансове право пов'язує виникнення зобов'язань із внесення платежів до бюджету та відповідних позабюджетних органів.

В першу чергу необхідно зазначити, що вимоги Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 11 "Зобов'язання" поширюються на всі підприємства, незалежно від форми власності та виду діяльності (крім бюджетних установ), і застосовуються з урахуванням особливостей оцінки та розкриття інформації щодо зобов'язань, установлених іншими П(С)БО.

Далі необхідно визначитися із взаємозв'язком між поняттям зобов'язань і кредиторської заборгованості.

Кредиторська заборгованість – це заборгованість підприємства іншим юридичним і фізичним особам, що виникла в результаті здійснених раніше дій (подій), оцінена в гривнях і щодо якої в підприємства існують зобов'язання її погашення в певний строк. Таким чином, кредиторська заборгованість – це один з видів зобов'язань підприємства.

Для того, щоб зобов'язання підприємства були визнані й одержали своє відображення у фінансовій звітності, необхідно:

- 1) існування можливості достовірно їх оцінити;
- 2) існування ймовірності їхнього погашення та зменшення, у зв'язку із цим, економічних вигід у майбутньому.

Якщо не буде дотримано хоча б однієї із цих умов, то кредиторську заборгованість підприємства, його гарантії та інші зобов'язання підприємства перед іншими особами вже не можна визнати такими (не можна визнати зобов'язаннями).

У той же час, якщо за раніше визнаними зобов'язаннями відбудуться зміни, в результаті яких такі зобов'язання перестануть відповідати другій умові, тобто на дату балансу будь-які зобов'язання підприємства стануть такими, що їх уже не треба буде погашати, то їхня сума включається до складу доходів звітного періоду.

Зобов'язання дійсно бувають різні і з причин їхнього виникнення, і за строками погашення. Не можна їх всі "звалювати в купу" і показувати загальною сумою. Для користувача фінансовою звітністю підприємства дуже важливо не тільки, яка сума зобов'язань підприємства, але й причина їхнього виникнення, строки погашення та перед ким вони, ці зобов'язання, виникли.

На наше глибоке переконання, існує значна різниця між зобов'язаннями, які необхідно погасити негайно (протягом дня) або найближчим часом (протягом поточного місяця), і зобов'язаннями, які необхідно погасити протягом декількох років. Також значна різниця існує між зобов'язаннями перед юридичними особами або працівниками підприємства й зобов'язаннями перед бюджетом. Ці порівняння можна продовжити, але й зазначених уже досить, щоб зрозуміти необхідність у класифікації й окремому обліку різних зобов'язань підприємства.

Відповідно до вимог Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 11 зобов'язання підприємства повинні бути розділені на 5 видів (рис. 2):

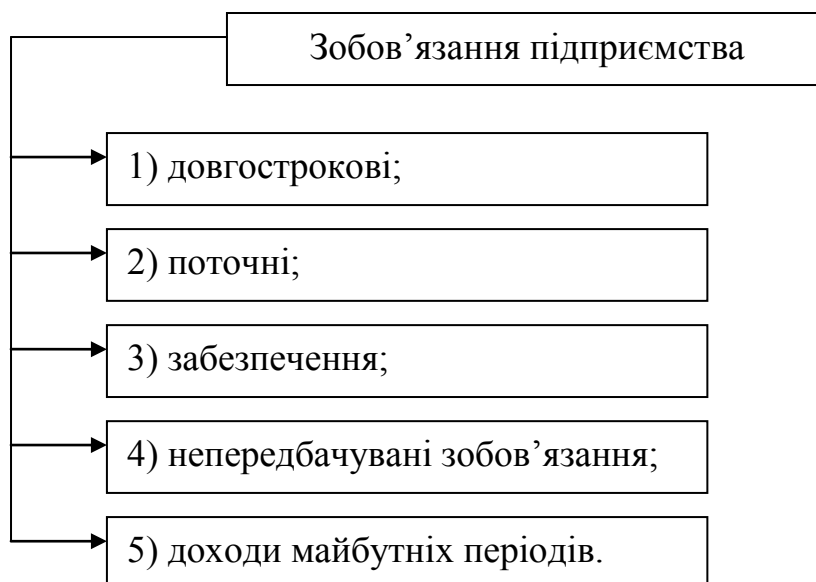

Рис. 2. Розмежування зобов'язання підприємства відповідно до вимог Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання» [45]

Кожний із зазначених видів зобов'язань характеризується принциповими економічними і юридичними особливостями.

Загальновідомо, що до довгострокового відносяться зобов'язання, термін погашення яких перевищує дванадцять місяців з дати балансу. Але існують нюанси. З'ясуємо, які ще зобов'язання в тлумаченні П(С)БО 11 відносяться до довгострокових.

Зобов'язання, на яке нараховуються відсотки та яке підлягає погашенню протягом дванадцяти місяців з дати балансу, слід розглядати як довгострокове зобов'язання, якщо первісний термін погашення був більше, ніж дванадцять місяців і до затвердження фінансової звітності існує угода про переоформлення цього зобов'язання на довгострокове [45].

Наступний нюанс стосується довгострокових зобов'язань за кредитним договором, за яким існує зобов'язання підприємства погасити його на вимогу кредитора в найкоротший термін у випадку, якщо підприємство порушує певні умови кредитування, які стосуються його фінансового стану. Як такий, такий договір відноситься до довгострокових, але у випадку порушення підприємством умов його кредитування в кредитора з'являється право зажадати негайного погашення підприємством кредиту. Ми не знаємо, скористається кредитор своїм правом вимоги негайного погашення кредиту, чи ні, але в такій ситуації формально, за строком погашення, такий кредит не відповідає критеріям довгостроковості. Як бути? Відповідно до вимог П(С)БО 11 такий договір продовжує значитися як довгостроковий, якщо:

- 1) позикодавець до затвердження фінансової звітності погодився не вимагати погашення зобов'язання внаслідок порушення;
- 2) не очікується виникнення подальших порушень кредитної угоди протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

Всі довгострокові зобов'язання в П(С)БО 11 розділені на чотири групи: 1) кредити банків; 2) інші фінансові зобов'язання; 3) відстрочені податкові зобов'язання; 4) інші зобов'язання.

Таке групування довгострокових зобов'язань не відповідає тому групуванню, що дане в Плані рахунків, затвердженому на два місяці раніше Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання».

Наголосимо, що в Плані рахунків для відображення довгострокових зобов'язань виділений найменший за кількістю рахунків п'ятий розділ. Він має шість рахунків і тринадцять субрахунків. У таблиці 1 нами наведено розподіл рахунків і субрахунків п'ятого розділу Плану рахунків відповідно

до групування довгострокових зобов'язань підприємства, запропонованого Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання» [45].

Таблиця 1

Розподіл рахунків і субрахунків п'ятого розділу Плану рахунків відповідно до групування довгострокових зобов'язань підприємства, запропонованого П(С)БО 11 «Зобов'язання»

Групування довгострокових зобов'язань за П(С)БО 11	Рахунок або субрахунок Плану рахунків
Кредити банку	501 "Довгострокові кредити банків у національній валюті"
	502 "Довгострокові кредити банків в іноземній валюті"
	503 "Відстрочені довгострокові кредити банків у національній валюті"
	504 "Відстрочені довгострокові кредити банків в іноземній валюті"
Інші фінансові зобов'язання	51 "Довгострокові векселі видані"
	52 "Довгострокові зобов'язання за облігаціями"
Відстрочені податкові зобов'язання	54 "Відстрочені податкові зобов'язання"
	55 "Інші довгострокові зобов'язання"
Інші зобов'язання	505 "Інші довгострокові позики в національній валюті"
	506 "Інші довгострокові позики в іноземній валюті"
	53 "Довгострокові зобов'язання з оренди"
	55 "Інші довгострокові зобов'язання"

Зауважимо, що рахунок 55 присутній у двох групах за класифікацією, даною Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання».

Справа в тому, що відповідно до Плану рахунків по рахунку 55, крім усього іншого, відображається: «... відстрочена відповідно до законодавства заборгованість з податків, зборів (обов'язкових платежів)...» [36].

А оскільки в П(С)БО 11 не сказано, що в групі "Відстрочені податкові зобов'язання" відображається тільки податок на прибуток, що оплачується в наступних періодах внаслідок виникнення тимчасової різниці між балансовою вартістю активів або зобов'язань та оціненням цих активів або зобов'язань, що використовується з метою оподаткування. Отже, в даній групі будуть відображені зобов'язання з інших податків, зборів (платежів).

Оскільки зобов'язання підприємства, в тому числі й довгострокові, відносяться до його пасивів, то, природно, що всі вони відображаються по кредиту зазначених рахунків і субрахунків п'ятого розділу Плану рахунків. Погашення довгострокових зобов'язань або переведення їх, у зв'язку з наближенням строку погашення, до короткострокових відображається по дебету цих же рахунків.

Дуже важливим є питання визначення вартості зобов'язань, за якою вони відображаються в балансі. Особливо це стосується довгострокових зобов'язань, по яких нараховуються відсотки.

В пункті 10 П(С)БО 11 з цього приводу сказано, що такі зобов'язання відображаються в балансі за теперішньою їхньою вартістю [45].

Теперішня вартість – дисконтована сума майбутніх платежів (за мінусом суми очікуваного відшкодування), що, як очікується, буде необхідна для погашення зобов'язання в процесі звичайної діяльності підприємства.

Погашення довгострокових зобов'язань – це завжди дострокове погашення, оскільки довгострокові – значить ті, що мають термін погашення, як мінімум, через дванадцять місяців, а якщо вони погашаються зараз, то, відповідно, це дострокове погашення. Це нехарактерна ситуація у взаєминах підприємства й кредитора. Більш характерним є погашення зобов'язань відповідно до умов договору кредитування (за графіком погашення). А в цьому випадку ніякого погашення довгострокових зобов'язань не відбувається, вони переводяться спочатку в поточні зобов'язання, а потім погашаються в момент настання відповідної дати.

Тлумачення поточних зобов'язань підприємства доцільно починати з їхнього групування, що дане в Положенні (стандарті) бухгалтерського обліку

11 «Зобов'язання». І в цьому випадку воно не збігається з тим, яке дане в шостому розділі Плану рахунків.

В Положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання» про поточні зобов'язання підприємств сказано вкрай мало, а саме: поточні зобов'язання відображаються в балансі в сумі погашення. От і все. Можна додати тільки те, що сума погашення – не дисконтована сума грошових коштів або їхніх еквівалентів, яка, як очікується, буде сплачена для погашення зобов'язання в процесі звичайної діяльності підприємства.

Значення терміну "забезпечення" не складе. Його створюють для забезпечення будь-яких витрат і платежів у майбутньому (в термінології П(С)БО 11 – операційних витрат), що призводять до зменшення ресурсів, які містять в собі економічні вигоди. Виходячи із цього, для створення забезпечення необхідно заздалегідь знати, для яких операційних витрат воно створюється і яка передбачувана сума таких витрат (забороняється створення забезпечення для покриття майбутніх збитків, отриманих у результаті діяльності) [45].

Забезпечення згідно Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 11 створюються для здійснення в майбутньому наступних операційних виплат.

У таблиці 1.3 нами наведено розподіл рахунків і субрахунків Плану рахунків відповідно до групування забезпечень підприємства, запропонованого Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання».

Обтяжливий контракт відповідно до П(С)БО 11 – це контракт, витрати (яких не можна уникнути) на виконання якого перевищують очікувані економічні вигоди від цього контракту. Створення зазначених забезпечень відносяться на поточні витрати періоду, в якому такі забезпечення створюються.

Забезпечення поточних витрат і платежів оцінюються за обліковими цінами ресурсів (за мінусом суми очікуваного відшкодування), а забезпечення довгострокових зобов'язань – за їхньою теперішньою вартістю. Забезпечення використовуються для відшкодування тільки тих витрат, для покриття яких вони були створені.

Непередбачене зобов'язання в тлумаченні П(С)БО 11 – це [45]:

1) зобов'язання, що може виникнути внаслідок минулих подій й існування якого буде підтверджено тільки тоді, коли відбудеться або не відбудеться одна або більше невизначених майбутніх подій, над якими підприємство не має повного контролю; або

2) теперішнє зобов'язання, що виникає внаслідок минулих подій, але не визнається, оскільки малоймовірно, що для врегулювання зобов'язання необхідно буде використати ресурси, які втілюють у собі економічні вигоди, або оскільки суму зобов'язання не можна вірогідно визначити.

Непередбачені зобов'язання відображаються в обліку на забалансовому рахунку 042 "Непередбачені зобов'язання" за обліковою ціною.

Щодо доходів майбутніх періодів у П(С)БО 11 взагалі не сказано нічого. До них відносяться доходи, які одержало підприємство в поточному періоді, але які фактично є доходами наступних (майбутніх) періодів. Наприклад, отримана в поточному місяці орендна плата за наступний (майбутній) місяць або кілька місяців.

2. Законодавчо-нормативне забезпечення обліку кредиторської заборгованості підприємства

Для раціональної організації обліку та контролю зобов'язань облікова служба підприємства повинна ретельно дотримуватись чинного законодавства України та керуватись у своїй діяльності затвердженим переліком законодавчо-нормативних актів, основні з яких наведені в таблиці 2.

Таблиця 2.

Пакет законодавчо-нормативних документів з обліку та контролю зобов'язань підприємства

№	Документ	Зміст документа	Де використовується
1	2	3	4
1	Закон України „Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні” від 16.07.99 р. № 996-XIV	Визначає правові засади регулювання, ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в Україні	Для організації бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності

2	План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: наказ Мінфіну України від 30.11.99 р. № 291	Закріплює загальний концептуальний підхід до побудови системи бухгалтерського обліку. Визначає перелік рахунків для обліку окремих елементів	Для котирування документів первинного обліку, ведення реєстрів бухгалтерського обліку
3	Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій	Наведена коротка характеристика і призначення синтетичних рахунків і субрахунків, типова схема реєстрації та групування інформації про господарські операції (кореспонденція рахунків 1-ого порядку)	Спрямована на забезпечення єдності відображення однорідних за змістом господарських операцій
4	Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 „Зобов'язання”: наказ Мінфіну України від 31.01.2000 р. № 20	Визначає методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про зобов'язання та їх розкриття в фінансовій звітності	Для організації обліку зобов'язань
5	Закон України „Про цінні папери і фондову біржу”, від 18.06.1991 року № 1201-ХІІ, зі змінами та доповненнями	Регламентує поняття „цінних паперів (грошові документи, що засвідчують право володіння або відносини позики). Можуть бути використані для здійснення розрахунків, а також як застава для забезпечення платежів і кредитів.	Для організації обліку короткострокових кредитів банків
6	Закон України „Про інвестиційну діяльність”, від 18.09.1991 року № 1560-ХІІ, зі змінами та доповненнями	Регламентує категорію суб'єктів інвестиційної діяльності (стаття 5). Встановлює права суб'єктів інвестиційної діяльності (стаття 7)	Для організації обліку короткострокових кредитів банків
7	Закон України „Про заставу” від 02.10.92 р. № 2655-ХІІ (зі змінами та доповненнями)	Закон визначає основні положення про заставу як спосіб забезпечення зобов'язань. Застава виникає в силу договору чи закону	Для організації обліку короткострокових кредитів банків
8	Закон України „Про оплату праці” від 24.03.1995р. №108/95-ВР, у редакції Закону України від 06.02.97р. № 504/97-ВР, зі змінами та доповненнями	Закон визначає економічні, правові та організаційні засади оплати праці працівників, які перебувають у трудових відносинах з підприємствами усіх форм власності та господарювання; сфери державного й договірною регулювання оплати праці	Для організації обліку розрахунків з оплати праці
9	Закон України „Про відпустки” від 15.11.1996р. №504/96-ВР	Закон встановлює державні гарантії права на відпустки, визначає порядок, умови, тривалість і надання їх працівникам для відновлення працездатності, зміцнення здоров'я, а також для виховання дітей	Для організації обліку розрахунків з оплати праці

10	Закон України „Про банки і банківську діяльність” від 07.12.2000 року №2121-III, зі змінами та доповненнями	Закон визначає структуру банківської системи, економічні, організаційні і правові засади створення, діяльності, реорганізації і ліквідації банків. Метою Закону є правове забезпечення стабільного розвитку і діяльності банків в Україні.	Для організації обліку короткострокових кредитів банків
11	Кодекс законів про працю України від 10.12.71р. № 322-VIII, зі змінами і доп.	Регулює трудові відносини між роботодавцем та працівниками.	Для організації обліку розрахунків з оплати праці
12	Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435	Регулює відносини позики, кредитні відносини і, відносини банківського вкладу	Для організації обліку короткострокових кредитів банків
13	Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV	Вказує основні напрями економічної політики, що визначаються державою: грошово-кредитна політика, спрямована на забезпечення н/г економічно необхідним обсягом грошової маси, досягнення тощо	Для організації обліку короткострокових кредитів банків
14	Положення про розрахункові палати для пред'явлення векселів до платежу: постанова Правління Національного банку України від 25.05.2001 р. № 403	Визначає загальні умови, правила і порядок виконання банками функцій розрахункових палат, призначених згідно зі статтею 38 Уніфікованого закону про переказні векселі та прості векселі для пред'явлення векселів до платежу	Для організації обліку зобов'язань, забезпечених виданими векселями
15	Порядок обчислення середньої заробітної плати: постанова КМУ від 08.02.1995р. №100, зі змінами і доповненнями	Розглядається порядок обчислення середньої заробітної плати (розрахунок відпускних, державні і громадянські обов'язки у робочий час; за час службових відряджень)	Для організації обліку розрахунків з оплати праці
16	Інструкція зі статистики заробітної плати: наказ Державного комітету статистики України від 13 січня 2004 р. №5	Інструкція містить основні методологічні положення щодо визначення показників оплати праці у формах державних статистичних спостережень з метою одержання об'єктивної інформації про розміри та структуру заробітної плати	Для організації обліку розрахунків з оплати праці

3. Облік поточних зобов'язань підприємства

Основними завданнями організації обліку зобов'язань є:

- 1) чітке документування розрахунків;
- 2) своєчасна та повна реєстрація даних первинного обліку в регістрах;
- 3) правдиве відображення інформації щодо зобов'язань в звітності та в примітках до неї.

Етапи організації бухгалтерського обліку тісно пов'язані між собою та повністю залежать від якості первинних даних, відображених в документах.

Поточні зобов'язання – зобов'язання, які будуть погашені протягом операційного циклу підприємства або повинні бути погашені протягом дванадцяти місяців, починаючи з дати балансу.

Згідно Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 11 "Зобов'язання" до поточних зобов'язань включають [45]:

- 1) короткострокові кредити банків;
- 2) поточну заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями;
- 3) коротко-строкові векселі видані;
- 4) кредиторську заборгованість за товари, роботи, послуги;
- 5) поточну заборгованість за розрахунками: 5.1) з одержаних авансів; 5.2) з бюджетом; 5.3) з позабюджетних платежів; 5.4) зі страхування; 5.5) з оплати праці; 5.6) з учасниками; 5.7) із внутрішніх розрахунків;
- 6) інші поточні зобов'язання (рис.3).

Для визначення балансової вартості зобов'язань використовуються такі види оцінок:

- 1) історична собівартість;
- 2) поточна собівартість;
- 3) вартість погашення (розрахунку, платежу).

Історична собівартість зобов'язання – сума грошових коштів або їх еквівалентів, які будуть, як очікується, оплачені з метою погашення боргу при звичайній діяльності підприємства.

Рис. 3. Класифікація поточних зобов'язань згідно П(С)БО 11

Поточна собівартість зобов'язань – недисконтована сума грошових коштів або їх еквівалентів, що необхідно для погашення зобов'язань на поточний момент.

Вартість погашення зобов'язань – недисконтована сума грошових коштів або їх еквівалентів, яка, як очікується, буде оплачена для погашення зобов'язань під час звичайної діяльності підприємства.

Керівники підприємств в організації обліку зобов'язань покладаються на розрахункові відділи бухгалтерії. Тут же повинен здійснюватися контроль за дотриманням строків оплати рахунків постачальників, за своєчасністю розрахунків з бюджетом, органами соціального страхування, працівниками з оплати праці, погашенням позик та відсотків по них та з іншими кредиторами.

У забезпеченні сільськогосподарських підприємств коштами, потрібними для здійснення нормальної виробничої діяльності, велику роль відіграють кредити банків. Значення кредитів банків як джерела фінансування кредитно-господарської діяльності особливо зростає у періоди, коли надходжень кош-

тів за реалізовану продукцію ще немає або їх не досить у зв'язку з відсутністю в певні періоди року продукції для реалізації.

Бенджамін Франклін у XVIII столітті сказав: „Кредитори відзначаються кращою пам'яттю, ніж боржники”. Цей вислів актуальний і сьогодні, оскільки, надаючи позичальнику кредит, саме кредитор диктує умови, турбуючись про своєчасне повернення йому основного боргу, а також належних до сплати відсотків за користування таким кредитом.

При обліку кредитів банку слід розрізняти основну суму боргу, що відображається на рахунку 60 «Короткострокові позики», та відсотки, що на неї нараховані, які відображаються за кредитом рахунку 684 «Розрахунки за нарахованими відсотками» в кореспонденції з дебетом рахунку 951 «Відсотки за кредит».

ПСП «Хлібороб» отримало короткостроковий кредит в сумі 5000 грн. на 12 місяців для закупівлі пального під 26 % річних, що сплачуються разом з погашенням кредиту. Сума відсотків: $5000 \times 0,26 = 1300$ грн.

Нарахування пені за прострочення платежів за відсотками за кредит відображається записом Д-т 948 "Визнані штрафи, пені, неустойки", К-т 685 "Розрахунки з іншими кредиторами".

Короткострокові кредити, строк погашення яких минув (але який менше строку позовної давності, повинні бути відображені у складі простроченої аборгованості: Д-т 601 "Короткострокові кредити банків в національній валюті", К-т 605 "Прострочені позики в національній валюті".

Переведення короткострокового кредиту банку до складу довгострокових кредитів оформлюється записом Д-т 603 "Відстрочені короткострокові кредити банків в національній валюті", К-т 501 "Довгострокові кредити банків у національній валюті".

Облік поточної заборгованості за довгостроковими зобов'язаннями ведеться на рахунку 61 "Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями". Підставою для цього є довідки бухгалтерії, складені на основі договорів, актів приймання-передачі векселів та інших документів, в яких зазначено погашення довгострокової кредиторської заборгованості.

Таблиця 3.

Фрагмент Журналу реєстрації господарських операцій

№	Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки		Сума, грн.
		Дебет	Кредит	
1	Отримано на поточний рахунок підприємства короткостроковий кредит банку	311 "Поточні рахунки в національній валюті"	601 "Короткострокові кредити банків у національній валюті"	5000
2	Нараховано відсотки за використання кредиту	951 "Відсотки за кредит"	684 "Розрахунки за нарахованими відсотками"	1300
3	Відображено відсотки за використання кредиту у складі фінансових результатів ПСП	792 "Результат фінансових операцій"	951 "Відсотки за кредит"	1300
4	Сплачено відсотки за використання позики	684 "Розрахунки за нарахованими відсотками"	311 "Поточні рахунки в національній валюті"	1300
5	Погашено короткостроковий кредит банку	601 "Короткострокові кредити банків у національній валюті"	311 "Поточні рахунки в національній валюті"	5000

В кінці 1-го та 2-го років сума позики (50000 грн.) відображається у розділі III "Довгострокові зобов'язання" пасиву Балансу (ф. № 1). На початку 3-го року, так як до погашення позики залишається менше 12 місяців, ця сума переходить до статті "Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями" розділу IV пасиву Балансу (ф. № 1).

Таблиця 4.

Фрагмент Журналу реєстрації господарських операцій

№	Первинні документи	Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки		Сума, грн.
			Дебет	Кредит	
<i>1-й рік</i>					
1	Виписка банку, кредитний договір	Отримано на поточний рахунок ПСП довгострокову позику	311 "Поточні рахунки в національній валюті"	501 "Довгострокові кредити банків у національній валюті"	50000
2	Розрахунок бухгалтерії, кредитний договір	Нараховано відсотки за використання позики	951 "Відсотки за кредит"	684 "Розрахунки за нарахованими відсотками"	14000
3	Довідка бухгалтерії	Відображено % за використання позики	792 "Результат фінансових операцій"	951 "Відсотки за кредит"	14000
4	Платіжне доручення, Виписка банку	Сплачено в кінці року відсотки за використання позики	684 "Розрахунки за нарахованими відсотками"	311 "Поточні рахунки в національній валюті"	14000
<i>2-й рік</i>					
5	Розрахунок бухгалтерії, кредитний договір	Нараховано відсотки за використання позики	951 "Відсотки за кредит"	684 "Розрахунки за нарахованими відсотками"	14000
6	Довідка бухгалтерії	Відображено % за використання позики	792 "Результат фінансових операцій"	951 "Відсотки за кредит"	14000
7	Платіжне доручення, Виписка банку	Сплачено в кінці року відсотки за використання позики	684 "Розрахунки за нарахованими відсотками"	311 "Поточні рахунки в національній валюті"	14000
<i>3-й рік</i>					
8	Розрахунок бухгалтерії, кредитний договір	Переведено довгострокову позику до складу поточної заборгованості	501 "Довгострокові кредити банків у національній валюті"	611 "Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями в національній валюті"	50000

9	Розрахунок бухгалтерії, кредитний договір	Нараховано % за використання позики	951 "Відсотки за кредит"	684 "Розрахунки за нарахованими відсотками"	14000
10	Довідка бухгалтерії	Відображено % за використання позики	792 "Результат фінансових операцій"	951 "Відсотки за кредит"	14000
11	Платіжне доручення, Виписка банку	Сплачено в кінці року відсотки за використання позики	684 "Розрахунки за нарахованими відсотками"	311 "Поточні рахунки в національній валюті"	14000
12	Платіжне доручення, Виписка банку	Погашено поточну заборгованість за довгостроков. зобов'язаннями	311 "Поточні рахунки в національній валюті"	311 "Поточні рахунки в національній валюті"	50000

Облік операцій з короткостроковими вексями виданими. Короткостроковий вексель виданий – це вексель, який забезпечує заборгованість перед постачальниками, підрядниками й іншими кредиторами на строк менше 12 місяців.

На рахунку 62 „Короткострокові векселі видані” ведеться облік розрахунків за заборгованістю постачальникам, підрядникам та іншим кредиторам за одержані сировину, матеріали, товари, послуги, роботи та за іншими операціями, на яку підприємством видані векселі.

Бухгалтерський облік за короткостроковими вексями виданими наведено в табл. 5. і 6.

Таблиця 5.

Операції з простим безвідсотковим вексям

№ п/п	Зміст операції	Сума, грн.	Кореспонденція рахунків	
			дебет	кредит
1	Оприбутковано від постачальника товари	3000	28 „Товари”	63 „Розрахунки з постачальниками та підрядниками”
2	Відображено суму податкового кредиту з ПДВ	600	641 „Розрахунки за податками”	63 „Розрахунки з постачальниками та підрядниками”

3	В оплату отриманих товарів видано вексель	3600	63 „Розрахунки з постачальниками та підрядниками”	62 „Короткострокові векселі видані”
4.1	Вексель погашено після оплати грошовими коштами	3600	62 „Короткострокові векселі видані”	31 „Рахунки в банках”
4.2	Вексель погашено після оплати певними товарами (роботами, послугами)	3600	62 „Короткострокові векселі видані”	63 „Розрахунки з постачальниками та підрядниками”
4.3	Вексель погашено часткового у сумі, меншій його номінальної вартості	2700	62 „Короткострокові векселі видані”	31 „Рахунки в банках”
		900		719 „Інші доходи від операційної діяльності”

Таблиця 6.

Операції з простим відсотковим векселем

№ п/п	Зміст операції	Сума, грн.	Кореспонденція рахунків	
			дебет	кредит
1	Оприбутковано від постачальника товари	3000	28 „Товари”	63 „Розрахунки з постачальниками та підрядниками”
2	Відображено суму податкового кредиту з ПДВ	600	641 „Розрахунки за податками”	63 „Розрахунки з постачальниками та підрядниками”
3	В оплату отриманих товарів видано вексель	3600	63 „Розрахунки з постачальниками та підрядниками”	62 „Короткострокові векселі видані”
4	У встановлені строки нараховано відсотки за векселем	80	952 „Інші фінансові витрати”	684 „Розрахунки за нарахованими відсотками”
5	Відображено суму податкового кредиту з ПДВ	16	641 „Розрахунки за податками”	684 „Розрахунки за нарахованими відсотками”
6	Виданий короткостроковий вексель отримано до	3600	62 „Короткострокові векселі видані”	31 „Рахунки в банках”

погашення	96	684 „Розрахунки за нарахованими відсотками”	
-----------	----	---	--

Кредиторська заборгованість за товари, послуги, роботи. Облік розрахунків з постачальниками та підрядниками ведеться на рахунку 63 "Розрахунки з постачальниками та підрядниками", який призначений для обліку поточних зобов'язань з розрахунків з постачальниками, підрядниками за одержані товарно-матеріальні цінності, виконані роботи й надані послуги.

З метою зменшення ризику і підвищення надійності поставок при виборі постачальника потрібно врахувати наступні критерії (рис 4).

Рис. 4. Критерії вибору постачальника

Відображення в бухгалтерському обліку зобов'язань за виконані роботи (надані послуги) здійснюється на підставі акту приймання-передачі

виконаних робіт (наданих послуг). Кореспонденція рахунків наведена в таблиці 7.

Таблиця 7

Відображення заборгованості перед постачальниками

Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки	
	Дебет	Кредит
Оприбуткування товарно-матеріальні цінності від постачальників	20 “Виробничі запаси” тощо	63 “Розрахунки з постачальниками та підрядниками”
Акцептовано рахунок підрядника за виконані роботи, надані послуги	23 “Виробництво”	63 “Розрахунки з постачальниками та підрядниками”
Відображено суму ПДВ	64 “Розрахунки за податками й платежами”	63 “Розрахунки з постачальниками та підрядниками”

Таблиця 8

Витяг з журналу реєстрації господарських операцій

Зміст господарських операцій	Кореспонденція рахунків		Сума, грн.
	Дебет	Кредит	
Попередня оплата Рівненській нафтобазі за дизельне пальне	371	311	15850.00
Відображена сума податкового кредиту з ПДВ	641	644	2641.67
Оприбутковано дизельне пальне за фактично отриманою кількістю	20	63	12825.00
Відображені розрахунки за податковим кредитом	644	63	2565.00
Відображена сума визнаної претензії	374	63	460.00

Віднесена сума податкового кредиту на вартість кількості дизельного пального, якого бракує (методом “сторно”)	641	644	76.67
Відображена вартість автопослуг постачальника, використаних для доставки дизпалива на підприємство	91	63	260.00
Відображено суму податкового кредиту з ПДВ	641	63	52.00
Зараховано попередню оплату у погашення заборгованості постачальнику	63	371	15850.00
Надійшла на поточний рахунок підприємства сума за претензією	311	374	460.00
Оплачений рахунок постачальникам за автопослуги	63	311	312.00

4. Облік довгострокових зобов'язань

Довгострокові зобов'язання – це пасиви підприємства або кредиторська заборгованість, яка має бути сплачена на протязі терміну, що перевищує один рік. Згідно Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 11 "Зобов'язання" до них відносяться: 1) довгострокові кредити банків; 2) інші довгострокові фінансові зобов'язання; 3) відстрочені податкові зобов'язання; 4) інші довгострокові зобов'язання (рис. 5).

Важливою рисою довгострокових зобов'язань є те, що підприємство виплачує кредитору не тільки одержану суму боргу, але й проценти. Як правило, проценти сплачуються періодично на протязі всього строку дії довгострокових зобов'язань. Довгострокові зобов'язання є джерелом фінансування довгострокових проектів фірми.

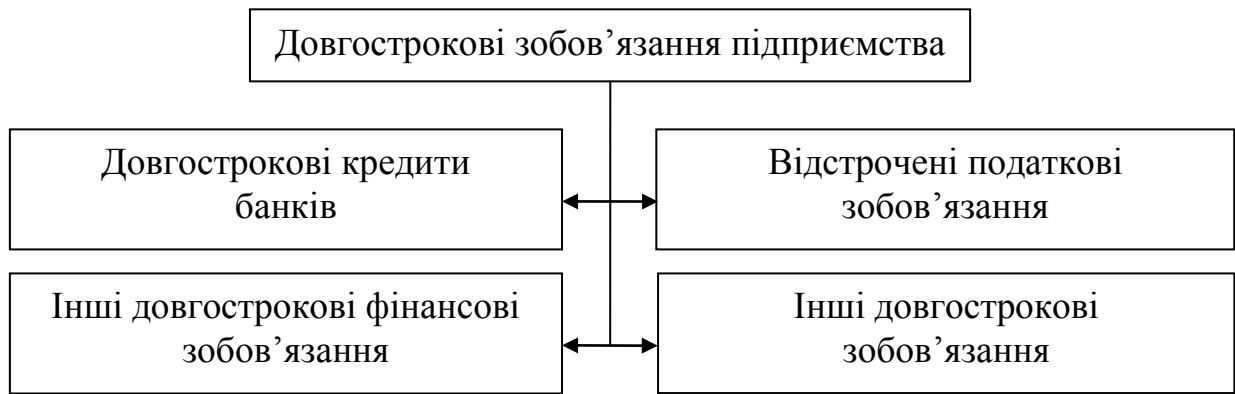

Рис. 5. Класифікація довгострокових зобов'язань згідно П(С)БО 11

Кредит – економічні відносини, що виникають між кредитором позичальником з приводу одержання останнім позики в грошовій або товарній формі на умовах повернення в певний строк зі сплатою відсотку.

Вексель – письмово оформлене боргове зобов'язання встановленого зразка, яке засвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця сплатити після настання строку певну суму грошей власнику векселя.

Облігація – цінний папір, що засвідчує внесення його власником грошові коштів і підтверджує зобов'язання відшкодувати йому номінальну вартість цього цінного паперу у передбачений в ньому термін, з виплатою фіксованого відсотка, якщо інше не передбачено умовами випуску.

Відстрочені податкові зобов'язання – тимчасова різниця у сумі податку на прибуток, яка виникає внаслідок невідповідності суми прибутку за даними бухгалтерського обліку і прибутку, що підлягає оподаткуванню.

Документування господарських операцій при виникненні заборгованості проводиться за допомогою: 1) виписки банку; 2) платіжних доручень; 3) накладних; 4) розрахунків та довідок бухгалтерії; 5) векселів тощо. При погашенні заборгованості використовують: 1) платіжне доручення; 2) акредитив; 3) інкасо; 4) видатковий касовий ордер; 5) інші платіжні документи.

Синтетичний облік довгострокових зобов'язань ведуть на рахунках:

50 "Довгострокові позики" з відповідними субрахунками;

51 "Довгострокові векселі видані" з відповідними субрахунками;

- 52 "Довгострокові зобов'язання за облігаціями" з субрахунками;
- 53 "Довгострокові зобов'язання з оренди";
- 54 "Відстрочені податкові зобов'язання";
- 55 "Інші довгострокові зобов'язання".

Рис. 6. Документування господарських операцій при виникненні та погашенні заборгованості за довгостроковими зобов'язаннями

Аналітичний облік здійснюють відповідно: за позикодавцями в розрізі кожної позики окремо та строками погашення позик; за кожним виданим векселем; за видами та термінами погашення облігацій; за кожним орендодавцем та об'єктом орендованих необоротних активів; за видами активів або зобов'язань, між оцінками яких для відображення в балансі та цілей оподаткування виникла різниця; за кожним кредитором та видам залучених коштів.

Відображення в облікових регістрах та звітності:

- 1) в облікових регістрах: Журнал 2, Журнал 3, Відомість 3.4;
- 2) у фінансовій звітності: Баланс (ф. № 1), Звіт про фінансові результати (ф. № 2), Звіт про грошові кошти (ф. № 3), Примітки до річної фінансової звітності (ф. № 5).

Найпоширенішим видом довгострокових зобов'язань є кредит.

Кредит – економічні відносини, що виникають між кредитором і позичальником з приводу одержання останнім позики в грошовій або товарній формі на умовах повернення в певний строк зі сплатою відсотку. Кредити класифікують за різними ознаками.

1. За призначенням:

- 1.1) виробничий – в разі придбання машин, обладнання тощо, які при їх експлуатації покупцями забезпечують отримання прибутку, за рахунок якого здійснюється погашення отриманого кредиту;
- 1.2) невиробничий – за рахунок кредиту придбаються продовольчі, промислові, споживчі та інші товари;
- 1.3) лізинговий – відносини між юридичними особами, що виникають у випадку передачі майна в лізинг;

2. За об'єктами:

- 2.1) товарний – надається в основному продавцями покупцям або безпосередньо у вигляді постачання товару, або призначений для оплати товару, який надається;
- 2.2) грошовий – надається в основному банками у грошовій формі;
- 2.3) комерційний – товарна форма кредиту, що характеризує кредитну угоду між двома суб'єктами підприємницької діяльності;
- 2.4) банківський – надається банками суб'єктам кредитування всіх форм власності на умовах тимчасового користування, обумовлених кредитним договором;
- 2.5) консорціумний – надається позичальнику банківським консорціумом;
- 2.6) споживчий – кредит, який надається тільки в національній грошовій одиниці фізичним особам-резидентам України на придбання

споживчих товарів тривалого користування та послуг і який повертається в розстрочку, якщо інше не передбачено умовами кредитного договору;

3. За забезпеченням:

3.1) забезпечений – надається під будь-які цінності (товари, векселі, цінні папери тощо);

3.2) бланковий – видається під зобов'язання боржника погасити кредит в строк; зазвичай оформлюється соло-векселем з одним підписом позичальника;

4. За строками:

4.1) короткостроковий – до 1 року;

4.2) середньостроковий – від 1 до 5 років;

4.3) довгостроковий – понад 5 років;

4.4) прострочений – кредит, за яким закінчився строк повернення, встановлений в кредитному договорі;

4.5) відстрочений – кредит, строк повернення за яким перенесено на прохання позичальника на пізнішу дату;

5. За ступенем ризику:

5.1) кредитна лінія – угода банку-кредитора надати кредит у майбутньому в розмірах, що не перевищують раніше обумовлені розміри, на визначений строк без додаткових спеціальних переговорів;

5.2) овердрафт – кредит, що надається на поточний рахунок позичальника зі стійким фінансовим станом на певний період часу для фінансування господарської діяльності підприємства;

6. За способами надання:

6.1) одноразово – у визначений строк у повному розмірі;

6.2) в розстрочку – надається кількома виплатами;

6.3) достроково – за вимогою кредитора чи за заявою позичальника;

6.4) з регресією платежів – часткова виплата у визначені строки.

Для укладання кредитної угоди (договору) підприємству необхідно надати наступні документи:

- 1) клопотання про надання кредиту, в якому зазначаються основні параметри кредиту (строк використання, сума і мета використання);
- 2) бізнес-план, його обґрунтування та розрахунок повернення кредиту;
- 3) копії документів (договір, рахунки-фактури на постачання устаткування або матеріалів, під які береться кредит);
- 4) фінансову звітність за останнє півріччя (рік);
- 5) документи, що гарантують повернення кредиту;
- 6) кредитний договір, що регулюватиме кредитні відносини між банком і підприємством.

Згідно з Цивільним кодексом України розрізняють договір позики, кредитний договір та договір позички.

Кредитні взаємовідносини встановлюються на підставі кредитного договору, що укладається між кредитором і позичальником в письмовій формі.

Кредитний договір повинен містити наступні положення: визначення сторін угоди та основні зобов'язання цих сторін, тобто зобов'язання банку надавати грошові кошти в розпорядження позичальника, і зобов'язання позичальника повернути суму з відсотками; сума позики; графік повернення позики; розмір відсоткової ставки і обставини, за яких вона може бути змінена; сума комісійних по виданій позиці; належні банку виплати у зв'язку з використанням кредиту і забезпечення цього кредиту заставою; умови використання кредиту позичальником; строк погашення позики; зобов'язання позичальника надавати банку інформацію і документи про його фінансовий стан.

У кредитному договорі банк бере на себе зобов'язання надати в розпорядження позичальника на певний період деяку суму грошей, а позичальник, в свою чергу, бере на себе зобов'язання:

- 1) використовувати позичені кошти на умовах і в цілях, визначених договором;
- 2) платити всі збори у зв'язку з одержаним кредитом;
- 3) повернути основну суму боргу і відсотки в обумовлений період часу.

Відображення отримання та погашення довгострокових кредитів в обліку документально оформлюється виписками банку, касовими ордерами, платіжними дорученнями, розрахунками та довідками бухгалтерії тощо.

Облік розрахунків за довгостроковими кредитами банків та іншими залученими позиковими коштами, які не є поточними зобов'язаннями, ведеться на рахунку 50 "Довгострокові позики" (табл. 10).

Розповсюдженим видом довгострокових зобов'язань є вексель. Вексель займає особливе місце в системі безготівкових розрахунків, оскільки може безпосередньо використовуватись для погашення боргових зобов'язань.

Вексель (нім. – заміна, обмін, розмін) – це письмово оформлене боргове зобов'язання встановленого зразка, яке засвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця сплатити після настання строку певну суму грошей власнику векселя (векселедержателю). Вексель належить до цінних паперів, які характеризуються як документ, що підтверджує майнові права, здійснення і передача яких можлива лише при його пред'явленні.

Векселі можуть видаватися тільки для оплати за поставлену продукцію, виконані роботи, надані послуги.

Таблиця 10

Облік розрахунків за довгостроковими кредитами банків та іншими залученими позиковими коштами, які не є поточними зобов'язаннями

№	Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки	
		Дебет	Кредит
1	Отримано довгострокову позику: - в національній валюті - в іноземній валюті	311 "Поточні рахунки в національній валюті"	50 "Довгострокові позики"
		312 "Поточні рахунки в іноземній валюті"	
2	Здійснено поточні фінансові інвестиції за рахунок довгострокових позик	35 "Поточні фінансові інвестиції"	50 "Довгострокові позики"

3	Відобраз фактичну вартість акцій власної емісії, викуплених у його учасників за рахунок довгострокової позики	45 "Вилучений капітал"	50 "Довгострокові позики"
4	Погашено за рахунок довгострокових позик: - довгострокові векселі видані - довгострокові зобов'язання за облігаціями	51 "Довгострокові векселі видані"	50 "Довгострокові позики"
		52 "Довгострокові зобов'язання за облігаціями"	
5	Переведено короткострокові позики у розряд довгострокових у зв'язку з зміною угоди	60 "Короткострокові позики"	50 "Довгострокові позики"
6	Відображено зміну теперішньої вартості кредиту	952 "Інші фінансові витрати"	50 "Довгострокові позики"
7	Відображено негативну курсову різницю по довгостроковому кредиту в іноземній валюті	974 "Втрати від неопераційної курсової різниці"	50 "Довгострокові позики"
8	Відображено частину довгострокової позики у складі поточної заборгованості за довгостроковими зобов'язаннями	50 "Довгострокові позики"	61 "Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями"
9	Відображено позитивну курсову різницю по довгостроковому кредиту в іноз.валюті	50 "Довгострокові позики"	744 "Дохід від неопераційної курсової різниці"

Векселі: 1) простий; 2) переказний; 3) відсотковий; 4) безвідсотковий.

Вексель має матеріальний носій – бланк векселя. Облік бланків векселів ведеться на позабалансовому рахунку 08 "Бланки суворого обліку". Вексельні бланки купуються підприємствами в комерційних банках України.

Витрати на їх купівлю складаються з вартості вексельного бланку, податку на додану вартість та державного мита (табл. 11).

Таблиця 11

Фрагмент Журналу реєстрації господарських операцій

№	Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки		Сума, грн.
		Дебет	Кредит	
1	Оприбутковано вексельні бланки	209 „Інші матеріали”	685 "Розрахунки з іншими кредиторами"	10,0
2	Відображено податковий кредит по ПДВ	641 "Розрахунки за податками"	685 "Розрахунки з іншими кредиторами"	2,0
3	Нараховано державне мито	209 „Інші матеріали"	641 "Розрахунки за податками"	17,0
4	Відображено придбані бланки позабалансом	08 "Бланки суворого обліку"	—	10,0
5	Погашено заборгованість за придбані бланки	685 "Розрахунки з іншими кредиторами"	311 "Поточні рахунки в нац. валюті"	12,0
6	Сплачено державне мито	641 "Розрахунки за податками"	311 "Поточні рахунки в нац. валюті"	17,0
7	Списано бланк, використаний для виписування переказного векселя	949 "Інші витрати операційної діяльності"	209 "Інші матеріали"	2,7
8	Списано бланки з позабалансового обліку	—	08 "Бланки суворого обліку"	10,0

Обліковим регістром по рахунку 51 "Довгострокові векселі видані" є Журнал 3. У Відомості 3.4 ведеться аналітичний облік довгострокових векселів виданих. В Балансі (ф. № 1) сальдо за довгостроковими відсотковими векселями відображається у III розділі пасиву Балансу (ф. № 1) у рядку 450 "Інші довгострокові фінансові зобов'язання", а за безвідсотковими векселями – у рядку 470 "Інші довгострокові зобов'язання".

Облік довгострокових зобов'язань за облігаціями. Облігація – цінний папір, що засвідчує внесення його власником грошових коштів і підтверджує зобов'язання відшкодувати йому номінальну вартість цього цінного паперу у передбачений в ньому термін, з виплатою фіксованого відсотку, якщо інше не передбачено умовами випуску. Облігації можуть продаватись:

- 1) за номіналом (у випадку рівності оголошеної та ринкової ставок);
- 2) з премією (якщо оголошена ставка нижче ринкової);
- 3) з дисконтом (якщо оголошена ставка більша за ринкову).

Премія по випущених облігаціях – сума, на яку ринкова ціна облігації перевищує її номінальну вартість. Премія, отримана при реалізації облігацій, підлягає амортизації. Амортизація премії – рівномірний розподіл суми премії по періодах платежів

Дисконт на облігації – метод приведення номінальної вартості облігації до ринкової. Наприклад, облігацію вартістю 1000 грн. продано на фінансовому ринку за 900 грн., з дисконтом 10 %. Для обліку розрахунків з іншими особами за випущеними та сплаченими власними облігаціями строком погашення більше дванадцяти місяців з дати балансу призначено рахунок 52 "Довгострокові зобов'язання за облігаціями", типову кореспонденцію за яким представлено в таблиці 2.9.

Облік довгострокових зобов'язань з оренди. Первинними документами з обліку довгострокових зобов'язань з оренди є розрахунки та довідки бухгалтерії, платіжні доручення, виписки банку, акти приймання-передачі основних засобів, касові ордери тощо. Облік ведеться на рахунку 53 „Довгострокові зобов'язання з оренди” (таблиця 12).

Облік відстрочених податкових зобов'язань та активів. Відстрочені податкові активи – це сума податку на прибуток, яка належить до відшкодування в наступних періодах внаслідок тимчасової різниці між обліковою і податковою базами оцінки. Податкова база статті звітності представляє собою суму, яка відноситься на дану статтю для податкових цілей податковими органами. Тимчасові різниці представляють собою різниці між податковими базами статей і їх балансовою вартістю, і можуть бути:

Таблиця 12

Кореспонденція рахунків для обліку розрахунків з іншими особами за випущеними та сплаченими власними облігаціями строком погашення більше дванадцяти місяців з дати балансу

№ оп.	Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки	
		Дебет	Кредит
1	Випущено облігації з премією на строк більше одного року: - номінальна вартість	31 "Рахунки в банках"	521 "Зобов'язання за облігаціями"
	- премія за облігаціями		522 "Премія за випущеними облігаціями"
2	Нараховано відсотки за облігаціями, випущеними з премією: - сума відсотків	952 "Інші фінансові витрати"	684 "Розрахунки за нарахованими відсотками"
	- сума амортизації премії	522 "Премія за випущеними облігаціями"	733 "Інші доходи від фінансових операцій"
3	Випущено облігації з дисконтом на строк більше одного року: - отримано кошти	31 "Рахунки в банках"	521 "Зобов'язання за облігаціями"
	- відображено дисконт за облігаціями	523 "Дисконт за випущеними облігаціями"	
4	Нараховано відсотки за облігаціями, випущеними з дисконтом: - сума відсотків	952 "Інші фінансові витрати"	684 "Розрахунки за нарахованими відсотками"
	- сума амортизації дисконту		523 "Дисконт за випущеними облігаціями"
5	Переведено суму облігаційної позики до складу поточної заборгованості	521 "Зобов'язання за облігаціями"	61 "Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями"

Таблиця 13

Облік довгострокових зобов'язань з оренди

№	Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки	
		Дебет	Кредит
1	Отримано основні засоби на умовах фінансової оренди	10 „Основні засоби”	531 "Зобов'язання з фінансової оренди"
2	Нараховано заборгованість перед орендодавцем за цілісний майновий комплекс, отриманий в оренду	15 „Капітальні інвестиції”	532 "Зобов'язання з оренди цілісних майнових комплексів"
3	Відображено суму податкового кредиту з ПДВ, нараховано на вартість об'єкта, переданого у фінансову оренду	641 „Розрахунки за податками”	531 "Зобов'язання з фінансової оренди"
4	Погашено заборгованість з фінансової оренди	53 "Довгострокові зобов'язання з оренди"	31 „Рахунки в банках”
5	Відображено частину поточної заборгованості з оренди	53 "Довгострокові зобов'язання з оренди"	61 „Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями"
6	Нараховано відсотки за користування об'єктом фінансової оренди	952 „Інші фінансові витрати"	684 "Розрахунки за нарахованими відсотками”

- 1) тимчасовими різницями, які вираховуються, що впливають на суми, які необхідно вираховувати з податку на прибуток до сплати в майбутніх періодах;

2) оподатковуваними тимчасовими різницями, що впливають на суми, належні до оподаткування в майбутніх періодах.

Для обліку відхилень по відповідній сумі податку вводяться спеціальні рахунки: 17 "Відстрочені податкові активи", та 54 "Відстрочені податкові зобов'язання".

Відстрочені податкові зобов'язання (ті, на які нараховуються відсотки) в звітності відображаються за тією оцінкою, за якою відображаються в обліку, як правило, це фактична (історична) собівартість.

Методологічні основи формування в бухгалтерському обліку інформації про відстрочені податкові активи та зобов'язання і розкриття Інформації про них у фінансовій звітності визначені Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 17 "Податок на прибуток".

Рахунок 17 "Відстрочені податкові активи" призначений для ведення обліку суми податку на прибуток, що підлягає відшкодуванню в наступних звітних періодах внаслідок: 1) тимчасової різниці між балансовою вартістю активів або зобов'язань та оцінкою цих активів або зобов'язань, яка використовується з метою оподаткування; 2) перенесення податкових збитків, не використаних для зменшення податку на прибуток у звітному періоді. По дебету цього рахунку відображається сума перевищення податку на прибуток, що підлягає сплаті в поточному звітному періоді, над витратами, пов'язаними з нарахуванням податку на прибуток у поточному звітному періоді, по кредиту – зменшення відстрочених податкових активів за рахунок витрат, пов'язаних з нарахуванням податків на прибуток у поточному звітному періоді. Аналітичний облік відстрочених податкових активів ведеться за видами активів, між оцінками яких для відображення в балансі та цілей оподаткування виникла різниця.

Облік інших довгострокових зобов'язань. Облік інших довгострокових зобов'язань, який не відображається на вищезгаданих рахунках класу 5 "Довгострокові зобов'язання", призначено рахунок 55 "Інші довгострокові зобов'язання", типову кореспонденцію якого представлено в таблиці 14.

Облік інших довгострокових зобов'язань

№	Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки	
		Дебет	Кредит
1	Отримано зворотну фінансову допомогу в касу, на поточний рахунок в банку	31 "Рахунки в банках"	55 "Інші довгострокові зобов'язання"
2	Погашено заборгованість по довгострокових зобов'язаннях за рахунок грошових коштів	55 "Інші довгострокові зобов'язання"	31 "Рахунки в банках"
3	Переведено до складу поточних зобов'язань заборгованість з податків після завершення відстрочки	55 "Інші довгострокові зобов'язання"	61 "Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями"
4	Списано на доходи заборгованість, по якій минув строк позовної давності	55 "Інші довгострокові зобов'язання"	746 "Інші доходи від звичайної діяльності"

5. Аналіз і контроль в інформаційній системі управління зобов'язаннями на підприємстві

Ефективна робота суб'єктів підприємницької діяльності в ринкових умовах залежить від знаходження резервів залучення і доцільного використання фінансових ресурсів, які надходять як із зовнішніх, так із внутрішніх джерел фінансування. Основним видом таких ресурсів є зобов'язання, а тому саме рівень управління впливає на такий показник діяльності підприємства як збільшення величини капіталу за умови мінімізації його вартості. Вирішення даного питання обумовлює необхідність розвитку інформаційної сис-

теми щодо управління зобов'язаннями, удосконалення її структури і поєднання інформаційних потоків.

У теперішній час швидких та суперечливих змін в економіці держави вирішальну роль для ефективної роботи підприємства відіграє економічна інформація, яка надана в потрібний час і потрібній особі.

Економічна інформація – це всі відомості в сфері економіки, які необхідно фіксувати, передавати, обробляти і зберігати для використання в процесі планування, обліку, контролю та аналізу.

На сучасному етапі розвитку підприємств ефективне застосування економічної інформації в системі управління можливе при застосуванні інформаційних технологій на етапі проектування інформаційної системи контрольно-аналітичного процесу.

Під інформаційною технологією необхідно розуміти систему методів і способів пошуку, збору, накопичення, зберігання і обробки інформації на основі застосування обчислювальної техніки.

Сучасним інформаційним технологіям повинні бути притаманні такі основні риси:

- 1) персоналізація використання засобів обчислювальної техніки, створення локальних мереж ЕОМ і багаторівневих розподільних систем оброблення облікових даних;
- 2) організація автоматизованих робочих місць (АРМ) спеціалістів з обліку, контролю і аналізу.

Однак нова інформаційна технологія має деякі нетехнічні особливості:

- 1) врахування людського фактора у процесах управління;
- 2) колективне використання інформаційних ресурсів;
- 3) удосконалення методик виконання розрахунків і прийняття управлінських рішень на підставі цілісного уявлення про об'єкт.

В умовах інформаційних технологій підприємства мають всі необхідні підстави для забезпечення сучасного рівня організації обліку, аналізу і контролю зобов'язань на основі автоматизованих робочих місць бухгалтера.

Автоматизоване робоче місце бухгалтера (АРМБ) – це функціонально спеціалізована людино-машинна система, яка складається з програмно-технічного комплексу, інформаційного, інструктивно-методичного та організаційно-технологічного забезпечення та використовується для автоматизації функцій обліку, аудиту, контролю.

Оскільки автоматизовані робочі місця бухгалтера створені на принципі модульності, що дозволяє виділити облік зобов'язань у окремий модуль, ми пропонуємо розгорнути структуру модуля автоматизованої обробки обліку інформації щодо зобов'язань (рис. 6).

Перший рівень доцільно призначати для формування і обробки первинної інформації щодо зобов'язань. На цьому рівні необхідно проводити обробку первинної інформації і відображення результатів для прийняття управлінських рішень за місцем здійснення операції.

Систематизацію і узагальнення інформації щодо зобов'язань доцільно виконувати на другому рівні інформаційної системи. Цей рівень слід застосовувати для проведення контрольних-аналітичних процедур за комплексами завдань і прийняття оперативних управлінських рішень.

На третьому рівні інформаційної системи доцільно формувати звітну облікову інформацію, здійснювати ретроспективний аналіз і заключний контроль зобов'язань підприємства.

Якісні характеристики інформаційних потоків третього рівня безпосередньо залежать від організації попередніх етапів облікового процесу, які формують дані первинного та поточного обліку.

Підсумковий облік – це завершальна стадія облікового процесу, на якій реалізується інформаційний продукт. На цій стадії здійснюватиметься:

- 1) видача інформації згідно із встановленими пріоритетами (тобто забезпечується адресність і терміновість інформації);
- 2) багатoproграмний режим забезпечення користувачів інформацією у реальному масштабі часу;
- 3) складання фінансової звітності та її надання за належністю;

Рис. 6. Модуль автоматизованої обробки інформації щодо зобов'язань

- 4) ретроспективний аналіз та заключний контроль зобов'язань;
- 5) прогнозування показників позикового капіталу відповідно до потреб підприємства.

На наше глибоке переконання застосування інформаційних технологій в роботі підприємства практично повністю вирішить проблему забезпечення точності і оперативності інформації, підготовки різноманітних деталізованих даних, які допоможуть керівництву прийняти обґрунтовані рішення при виборі альтернативних варіантів залучення і використання зобов'язань.

ВИСНОВКИ

1. Кредиторська заборгованість – це заборгованість підприємства іншим юридичним і фізичним особам, що виникла в результаті здійснених раніше дій (подій), оцінена в гривнях і щодо якої в підприємства існують зобов'язання її погашення в певний строк. Таким чином, кредиторська заборгованість – це один з видів зобов'язань підприємства.

2. Зобов'язання виникають через існуючі (завдяки минулим операціям чи подіям) борги підприємства щодо передачі певних активів чи надання послуг іншому підприємству в майбутньому. Отже, зобов'язаннями виступає заборгованість підприємства, яка виникає, головним чином у зв'язку з придбанням товарів та послуг в кредит, або кредити, які, підприємство отримує для свого фінансування.

3. Зобов'язання, що відображаються в бухгалтерському обліку, мають юридичний та економічний зміст. Як юридична категорія господарське зобов'язання – це господарські відносини, що регулюються правом. В силу цих відносин одна сторона уповноважена вимагати від іншої здійснення господарських операцій: передачі майна, виконання робіт, надання послуг тощо, а інша сторона зобов'язана виконувати вимоги щодо предмету зобов'язання і має при цьому право вимагати відповідну винагороду – сплату грошей, зустрічні послуги тощо. В бухгалтерському обліку поняття "зобов'язання" вужче, ніж в цивільному законодавстві: 1) зобов'язання в бухгалтерському обліку виникає не тільки з Цивільного кодексу, а й з інших галузей права: фінансового, трудового чи окремих законодавчих актів, що регулюють економічні відносини; 2) поняття "зобов'язання" в праві й бухгалтерському обліку мають різний зміст; 3) договір – тільки юридичний факт, тому в бухгалтерському обліку відображаються договірні зобов'язання в момент їх виконання, а не виникнення. Обліку підлягають не всі господарські зобов'язання, а лише ті, що впливають з виконання укладених підприємством договорів чи здійснення дій, з якими фінансове право пов'язує виникнення зобов'язань із внесення платежів до бюджету та відповідних позабюджетних органів.

4. Основними завданнями організації обліку зобов'язань слід вважати: 1) чітке документування розрахунків; 2) своєчасну та повну реєстрацію даних первинного обліку в регістрах; правдиве відображення інформації щодо зобов'язань у звітності та в примітках до неї. Як свідчать результати нашого дослідження, етапи організації бухгалтерського обліку зобов'язань тісно пов'язані між собою та повністю залежать від якості первинних даних, відображених в документах.

5. Основними критеріями визнання непередбачених зобов'язань у фінансовому обліку та звітності ми вважаємо: 1) виникнення в результаті події або операції, які відбулись в минулому; 2) залежність від події або операції, яка відбудеться в майбутньому; 3) можливість здійснення події або операції в майбутньому; 4) можливість оцінки суми майбутнього зобов'язання.

6. Необхідно враховувати подібність непередбачених зобов'язань та забезпечень, так як їх принципова різниця полягає саме в достовірності оцінки суми заборгованості, а це досить суттєво може вплинути на фінансові результати діяльності підприємства. Оскільки суми створених забезпечень визнаються витратами звітного періоду, вони є об'єктом податкового обліку та потребують адекватного відображення у фінансовій звітності.

7. В результаті можемо стверджувати: 1) система вітчизняного законодавства, що регулює процеси залучення і використання підприємствами позикового капіталу, потребує доопрацювання у частині розширення правової бази щодо формування і надання інформації про фінансові ресурси підприємства; 2) сучасний стан обліку, аналізу та контролю зобов'язань не належним чином забезпечує інформаційні потреби користувачів фінансової звітності та потребує додаткових досліджень і розробок з метою створення комплексної методики проведення обліково-аналітичного процесу залучення позикових фінансових ресурсів; 3) вирішення проблем визнання та оцінки непередбачених зобов'язань і забезпечень дасть можливість моделювати майбутній фінансовий стан підприємства, знизити негативний вплив різноманітних фінансових ризиків на його розвиток.

8. На наше глибоке переконання застосування інформаційних технологій в роботі підприємства практично повністю вирішить проблему забезпечення точності і оперативності інформації, підготовки різноманітних деталізованих даних, які допоможуть керівництву прийняти обґрунтовані рішення при виборі альтернативних варіантів залучення і використання зобов'язань.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Атамас П.Й. Управлінський облік: Навч. пос. для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 440 с.
2. Банковское дело / Под ред. О.И. Лаврушина. – М.: Банки и биржи, научно-консультативный центр, 2012. – 432 с.
3. Безклубий І. Поняття безготівкових розрахункових відносин. // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 1. – с. 19-21.
4. Белова І. М. Завдання та принципи побудови обліку розрахунків з покупцями і замовниками / І. М. Белова, Т. В. Дідоренко // Сталий розвиток економіки. – 2015. – № 3 (28). – С. 217-220.
5. Белова І. М. Сутність управлінського обліку та його місце в системі управління підприємством / І. М. Белова // Інноваційна економіка. – 2012. – №1 (27). – С.169-172.
6. Березний А.Д. Облік зобов'язань. – Херсон: ХТУ, 2010. – 98 с.
7. Бруханський Р. Ф. Бухгалтерський облік : підручник / Р. Ф. Бруханський. – Тернопіль : ТНЕУ, 2016. – 480 с.
8. Бруханський Р. Ф. Бухгалтерський облік : навч. посіб. / Р. Ф. Бруханський, О. П. Скирпан. – Тернопіль : ТНЕУ, 2014. – 444 с.
9. Бруханський Р. Ф. Методологія наукових досліджень і викладання облікових дисциплін : конспект лекцій / Р. Ф. Бруханський. – Тернопіль : ТНЕУ, 2016. – 114 с.
10. Бруханський Р. Ф. Управлінський облік. Навчальний посібник / Р. Ф. Бруханський. – Тернопіль: ТНЕУ, 2012. – 223 с.
11. Бруханський Р. Ф. Контролінг / Р. Ф. Бруханський. – Тернопіль: ТНЕУ, 2010. – 114 с.
12. Бухгалтерський облік та фінансова звітність в Україні: Навчально-практичний посібник / За ред. С.Ф. Голова. – Дніпропетровськ, ТОВ “Баланс-Клуб”, 2000. – 768 с.

13. Бухгалтерский учет: Учебник. Под ред. Безруких П.С. – 3-издание, перераб. и доп. – М.: Бухгалтерский учет, 2008. – 624 с.
14. Бухгалтерський облік у документах: Навчальний посібник/ Ред. Л.М. Чернелевський. - К.: Пектораль, 2005. - 392 с.
15. Васильев Е.А. Расчетно-кредитные правоотношения. / В кн. Гражданское и торговое право капиталистических государств: Учебник. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Междунар. отношения, 2003. – с. 410.
16. Вещунова Н.Л. Бухгалтерський учет на предприятиях различных форм собственности: Учебно-практ. пособие. – М.: Магис, 2015. – 525 с.
17. Войтюк Д. Денежные потоки: классификация и влияние на денежную массу и денежную базу // Экономика Украины. – 1999. – №5. – с.15-19.
18. Голов С.Ф., Єфіменко В.І. Фінансовий та управлінський облік: – К.: ТОВ “Автоінтерсервіс”, 1996. – 544 с.
19. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. // www.rada.kiev.ua.
20. Грицин Ю.Н. Проблемы дефицита денег и особенности вексельного кредитования // Финансы. – 1996. – №12. – с.20-22.
21. Давидов Г.М. Аудит: Навчальний посібник. - К.: Либідь, 2000. – 464 с.
22. Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» від 19 лютого 1993 р. № 15-93 // Урядовий кур’єр. - № 9. - С. 3-9.
23. Деречин В.В. Теорія бухгалтерського обліку: Навчальний посібник для студ. вищих навчальних закладів/ В.В. Деречин, М.М. Кізім. - К.: Центр навчальної літератури, 2006. - 352 с.
24. Економічний аналіз: Навч. посібник / М.А. Болюх, В.З. Бурчевський, М.І. Горбатов; За ред. М.Г. Чумаченка. – К.: КНЕУ, 2001. – 540 с.
25. Ефимова Л.Г. Банковские сделки: право и практика. Монография. – М.: НИМП, 2001. – 654 с.
26. Завгородний В.П. Бухгалтерский учёт в Украине с использованием национальных стандартов: Учеб. пособие. 5-е изд. перераб. и доп. – К.: А.С.К., 2001. – 848 с.

27. Закон України “Про аудиторську діяльність” від 22.04.93 р. №3125-ХІІ // www.rada.kiev.ua.
28. Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” / Затверджений 01 червня 1999 року // Бухгалтерський облік і аудит. - №6. – 1999. – С. 9.
29. Закон України “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом” // www.rada.kiev.ua.
30. Закон України “Про банки і банківську діяльність” від 7 грудня 2000 р. // www.rada.kiev.ua.
31. Закон України “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні” від 5 квітня 2001 р. // www.rada.kiev.ua.
32. Зобов’язальне право: теорія і практика: Навчальний посібник / За ред. О.В. Дзера. – 2000. – 910 с.
33. Зубілевич С.Я., Голов С.Ф. Основи аудиту. - К.: Ділова Україна, 1996. – 374 с.
34. Івахненко С.В. Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку та аудиту: Навчальний посібник/ С.В. Івахненко. - 2-е вид., випр.. - К.: Знання, 2004. - 348 с.
35. Інструкція про відкриття банками рахунків у національній та іноземній валюті, затверджена Постановою НБУ від 18.12.1998 р. № 527 // Законодав. і нормативні акти з банків, діяльності. - 1999. - № 2. - С. 4-40.
36. Інструкція “Про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку, активів, капіталу, зобов’язань і господарських операцій підприємств і організацій» / Затверджена Наказом МФУ від 30 листопада 1999 року за №291 // Бухгалтерський облік і аудит. - №1. – 2000. – С. 14.
37. Інструкція “Про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті” від 29 березня 2001 р. № 135, зареєстрована в Міністерстві юстиції України 25 квітня 2001 р. під № 368/5559.
38. Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах, затверджена постановою

- Правління Національного банку України від 12 листопада 2003 р. №492.
39. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затверджена постановою Правління Національного банку України від 24 січня 2004 р. №22.
 40. Інструкція Національного банку України № 4 "Про організацію роботи з готівкового обігу установами банків України", затверджена постановою Правління Національного банку України № 149 від 20.06.95 р. в редакції постанови Правління НБУ № 335 від 13.10.1997р.
 41. Інструкція "Про безготівкові розрахунки в господарському обороті України" від 02.08.1996 № 7, затверджена Постановою Правління Національного банку України від 02.08.1996 № 204
 42. Кожанова Є.П. Економічний аналіз: Навчальний посібник/ Є.П. Кожанова, І.П. Отенко. - Х.: Инжек, 2005. - 340 с.
 43. Лень В.С. Бухгалтерський облік в Україні: основи та практика: Навчальний посібник для студ. вищих навчальних закладів. - 2-е вид., випр. - К.: Центр навчальної літератури, 2006. - 555 с.
 44. Лишиленко О.В. Бухгалтерський облік: Навчальний посібник. – К.: ЦУЛ, 2003. – 624 с.
 45. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 “Зобов’язання”, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.01.2000 р..
 46. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 “Дохід”: затверджене наказом Міністерства фінансів України від 29.11.99.р. №290 і зареєстроване в Міністерстві юстиції України 14.12.1999 р. за №34/4257 // www.rada.kiev.ua.
 47. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 “Витрати”: затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.12.99.р. №318 і зареєстроване в Міністерстві юстиції України 19.01.2000 р. за №27/4248 // www.rada.kiev.ua.

48. Порядок ведення касових операцій у національній валюті України, затверджений постановою Правління Національного банку України від 02.02.95 року № 21 у редакції постанови Національного банку України від 13.10.97 року № 334 з урахуванням змін і доповнень, внесених постановами Правління Національного банку України від 22.05.98 року №206; від 19.01.99 року № 16, від 04.01.2000 року № 3.
49. Романів М.В. Державний фінансовий контроль і аудит. Навчально-методичний посібник. – К.: ТОВ “НІОС”, 2003. – 224 с.
50. Савицкая Г. В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия: Учебник. – М.: ИНФРА-М, 2001. – 336 с.
51. Сопко В.В. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством: Навчальний посібник / В.В. Сопко. - К.: КНЕУ, 2006. - 526 с.
52. Ткаченко Н.М. Бухгалтерський облік на підприємствах України з різними формами власності: Навч. посібник. – 5-те вид. доп. й перероб. – К.: А.С.К., 2004. – 784 с.
53. Фінанси підприємств. Підручник / Кер. авт. кол. і наук. ред. проф. А.М. Поддерьогін – 4-те вид. переробл. та доповн. – К.: КНЕУ, 2002.
54. Фінансовий аналіз: Навчальний посібник/ М.Д. Білик, О.В. Павловська, Н.М. Притуляк, Н.Ю. Невмержицька. - К.: КНЕУ, 2005. - 589 с.
55. Фінансовий облік (облік активів): Навчальний посібник/ В.В. Бабіч, С.В. Сагова. - К.: КНЕУ, 2006. - 282 с.
56. Харченко В.І. Безготівкові розрахунки в господарському обороті України // Вісник Національного банку України. – 1996. – №3 – с.24-26.
57. Хозяйственное право / В.К. Мамутов, Г.Л. Знаменский, В.В. Хахулин и др.; Под ред. В.К Мамутова. – К., 2002.
58. Цивільний кодекс України // www.rada.kiev.ua.
59. Чацкис Е.Д. Финансовый учет: Учебное пособие для студентов экономических специальностей дневной и заочной форм обучения/ Е.Д. Чацкис, А.Н. Лысюк, Т.П. Михайлова. - Донецк: ДонГУЭТ, 2005. - 475 с.

60. Шеремет А.Д., Сайфулин Р.С. Финансы предприятий. – М.: Инфра – М, 1997. – 343 с.
61. Шеремет О.О. Фінансовий аналіз: Навчальний посібник/ О.О. Шеремет. - К.: Кондор, 2005. - 191 с.
62. Экономика предприятия: Учебник для вузов / Под ред. проф. В.П. Грузинова. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1998. – 535 с.
63. Юридический энциклопедический словарь. Ред. кол.: Сухарев А.Я. (гл. ред.) и др. – М.: Энциклопедия, 2007. – 415 с.
64. [www//dtkt.com.ua](http://dtkt.com.ua)